पशु सहयोगी

एकमेकांबरोबर काम करणारे जीव

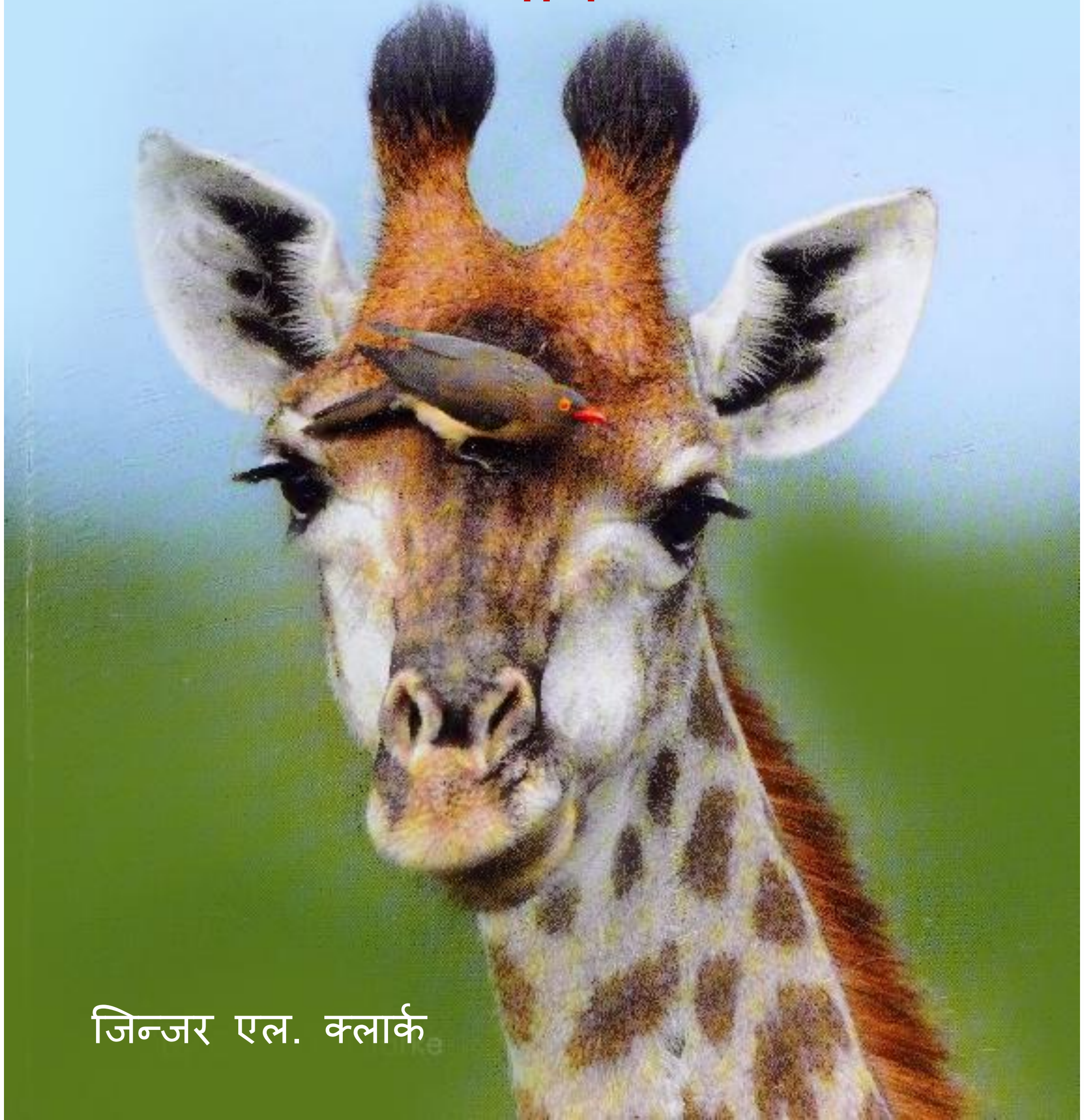

जिन्जर एल. क्लार्क

पशु सहयोगी

एकमेकांबरोबर काम करणारे जीव

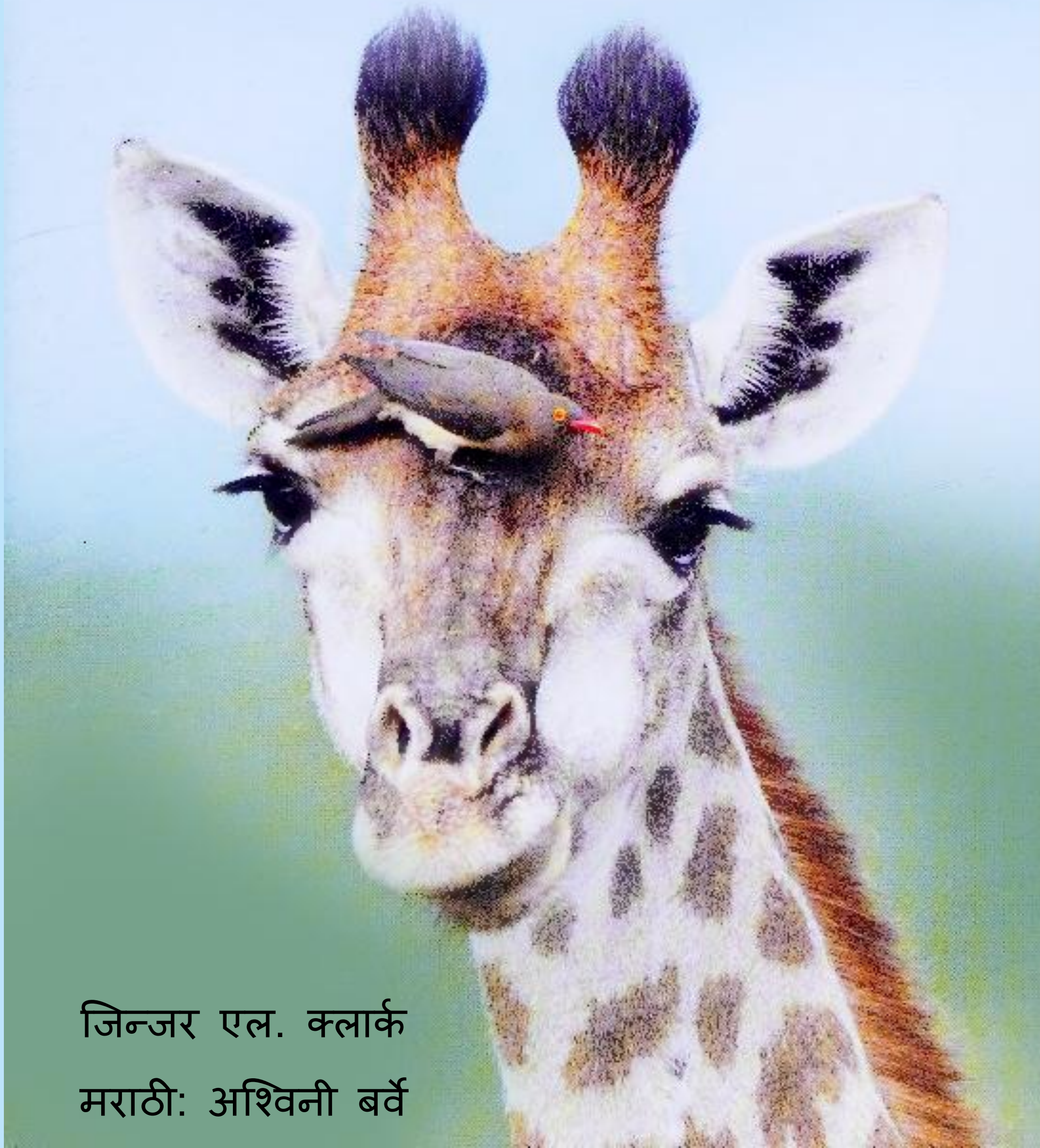

जिन्जर एल. क्लार्क

मराठी: अश्विनी बर्वे

परिचय

अनेक प्राणी दुसऱ्या प्राण्यांना मदत करतात. काहीजण दुसऱ्यांना धोक्यापासून वाचवतात. काहीजण स्वच्छतेसाठी मदत करतात. काहीजण आपल्या घरात दुसऱ्यांना राहायला देतात. कोयोट आणि अमेरिकी बिज्जूतर एकत्र शिकार करतात. तसं पाहिलं तर ते खाण्यासाठी एकमेकांचे प्रतिस्पर्धी आहेत.

हे सगळे प्राणी एकमेकांचे सहयोगी जीव आहेत. ते आपल्या कौशल्यांना एकमेकांबरोबर वाटून घेतात. म्हणून ते एकमेकांबरोबर चांगले राहतात. अशा पद्धतीने टीमवर्क करण्याला सहजीवन म्हणतात. जीवांचे एकमेकांबरोबर काम करण्याचे कारण समजले तर त्याचे आश्चर्य वाटते. चला समजून घेऊ या कोणते प्राणी एकमेकांचे सहयोगी आहेत.

पक्षी मित्र

बहुतेक पक्षी मोठे तोंड आणि तीक्ष्ण दात असलेल्या प्राण्यांपासून दूर जातात. पण छोटा इजिप्शियन प्लोव्हर त्यांना घाबरत नाही. काही जण म्हणतात की तो नाईल नदीत मगरीच्या तोंडात उडी मारतो! मगरीचे दात अन्नाच्या तुकड्यांमध्ये अडकतात. जेव्हा त्याला अन्न काढून टाकण्यासाठी मदतीची आवश्यकता असते तेव्हा तो त्याचे तोंड उघडतो. "ते बाहेर काढा, ते स्वच्छ करा!" धाडसी प्लोव्हर मगरीच्या तोंडात उडी मारून दात स्वच्छ करतो आणि त्याचा नाश्ता खातो. मगर पक्षी खात नाही, उलट, तो त्याच्या मदतीबद्दल कृतज्ञ असतो.

काही प्राण्यांचे साथीदार मदत देतात आणि घेतातही. या प्रकारच्या सहजीवनाला परस्परावलंबी म्हणतात कारण त्यांच्या कृती परस्पर फायदेशीर असतात. ही कृती दोन्ही बाजूंना फायदेशीर असते!

स्वच्छता सेवा देणारा आणखी एक पक्षी म्हणजे ऑक्सपेकर म्हणजे किटकभक्षीहोय. त्याला "टिकबर्ड" म्हणजे गोचिड खाणारा असेही म्हणतात. का?

तो मोठ्या आफ्रिकन प्राण्यांच्या रक्त शोषणाऱ्या गोचिडांना खातो. ऑक्सपेकर आपल्या चोचीने जिराफची मान खाजवतो. तिथे सापडणाऱ्या गोचिड तो खातो आणि त्यांच्या आतले रक्त पितो.

तो झेब्राच्या कानातले किडे सुद्धा शोधतो आणि खातो. जिराफ साफसफाई करत असताना झोपी जातो. त्यावेळी ऑक्सपेकर मोठा आवाज करतो आणि पंख फडफडवून जिराफाला जागे करतो. तो जिराफाला धोक्याची सूचना देतो. हा पक्षी मित्र त्याच्या मित्राला स्वच्छ आणि सुरक्षित राहण्यास मदत करतो.

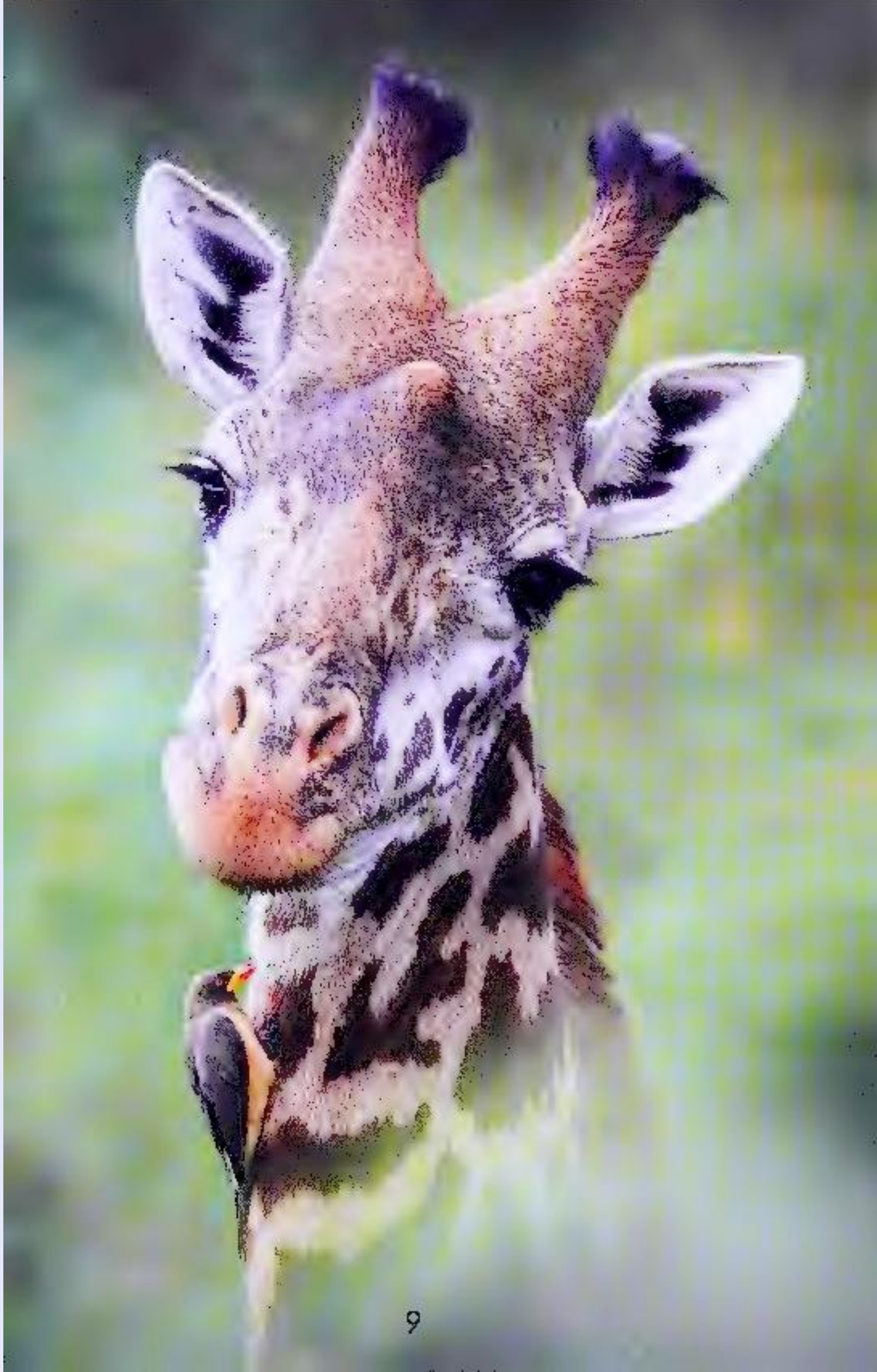

गुराढोरांनाही खूप चांगले मित्र असतात. गेंडा हळूहळू पुढे जातो. त्याच्या पायांच्या हालचालीमुळे अचानक गवतामध्ये लपलेले असंख्य टोळ हवेत उडतात. ते गेंड्यांच्या मोठ्या पायांपासून पळून जाण्याचा प्रयत्न करतात. बगळा पळून जाणाऱ्या कीटकांना पकडतो. त्या बदल्यात, बगळा लक्ष ठेवतो कारण गेंड्यांची दृष्टी खूपच कमी असते. बगळा गेंड्याच्या पाठीवर बसतो. जेव्हा त्याला शिकारी दिसतो तेव्हा तो मोठा आवाज करतो; मग गेंडा सुरक्षित ठिकाणी पळून जातो.

पहा तो पंख असलेला मित्र किती चांगला आहे!

गेंड्यांच्या विपरीत, शहामृगांची दृष्टी उत्तम असते. त्यांच्या लांब मानेमुळे त्यांना दूरचे दिसण्यास मदत होते. पण जेव्हा ते गवत खाण्यासाठी मान खाली करतात तेव्हा कोणीही त्यांच्यावर हमला करू शकतो.

झेब्राला लांबचे चांगले दिसू शकत नाहीत, परंतु त्यांना उत्तम ऐकू येते. म्हणूनच ते सतर्क असतात! शहामुर्ग आणि झेब्रा बहुतेकदा बरोबर प्रवास करतात. ते आळीपाळीने खातात, म्हणून कोणीही नेहमी लक्ष ठेवू शकतो. जर सिंह त्यांच्याजवळ आला तर झेब्र्याला चाहूल लागते आणि आणि ते इशारा देतात. पळा!दूर जा! शहामृग उडू शकत नाहीत, पण ते वेगाने धावू शकते.

हनीगाइड हा एक लहान आफ्रिकन पक्षी आहे. तो जगातील सर्वात बलवान प्राण्यांपैकी एक असलेल्या हनी बॅजरचा मित्र आहे. दोघांचीही नावे त्यांच्या आवडत्या अन्नावरून ठेवण्यात आली आहेत. ते काय आहे? अर्थातच मध! पण एकत्र काम केल्याशिवाय ते ते मिळवू शकत नाहीत.

हुशार हनीगाइड मधमाश्यांच्या मागे त्यांच्या झाडांवर मधाचे पोळ शोधण्यासाठी जातो. पण हा लहान पक्षी पोळे फोडण्याइतका बलवान नाही. तो किलबिलाट, करून तो हनी बॅजरला सावध करतो आणि त्याला पोळ्याकडे घेऊन जातो. हनी बॅजर पोळे फाडतो आणि मध शोषून घेतो. मग हनीगाइड पोळे खातो. हुशार व्वा!

पाण्यातले जीव

शार्क दिसायला भितीदायक वाटू शकतात, पण ते उत्तम साथीदार देखील असू शकतात. शार्क रेमोरा माशाला मोफत सैर करवून आणतो. या लहान माशाला "शार्क-सकर" असे टोपणनाव देण्यात आले आहे! या माशाचे डोके सपाट असते आणि शार्कला शोषून घेणारी एक विशेष डिस्क असते.

शार्क मासे हे अतिशय घाणेरडे खाणारे आहेत. रेमोरासना मोफत जेवण मिळते, जणू ते शार्कचे उरलेले अन्न खात आहेत. यामुळे शार्कची त्वचा स्वच्छ राहते. शाब्बास!

रेमोरास इतर शार्क, काही व्हेल, समुद्री कासवे आणि मोठे स्टिंगरे देखील शोषतात. कधीकधी ते मानवी पाणबुड्याच्या त्वचेला देखील चिकटतात!

स्वच्छ करणारा रॅसे अनेक समुद्री प्राण्यांना मदत करतो. कसा? तो दात घासतो! चला चला! रॅसे नाचून दाखवतो की तो काम करण्यास तयार आहे.

तोंड उघडा! एक ईल मासा तोंड उघडतो. एक रॅस त्याच्या तोंडात पोहतो. तो इलचे दात कुरतडतो, कुरतडतो! तो ईलच्या दात आणि कवचांमधून अन्न काढतो. ईल मासा सहजपणेया माशाला खाऊ शकतो, परंतु तो त्याच्या पाहुण्याला हानी पोहोचवत नाही..

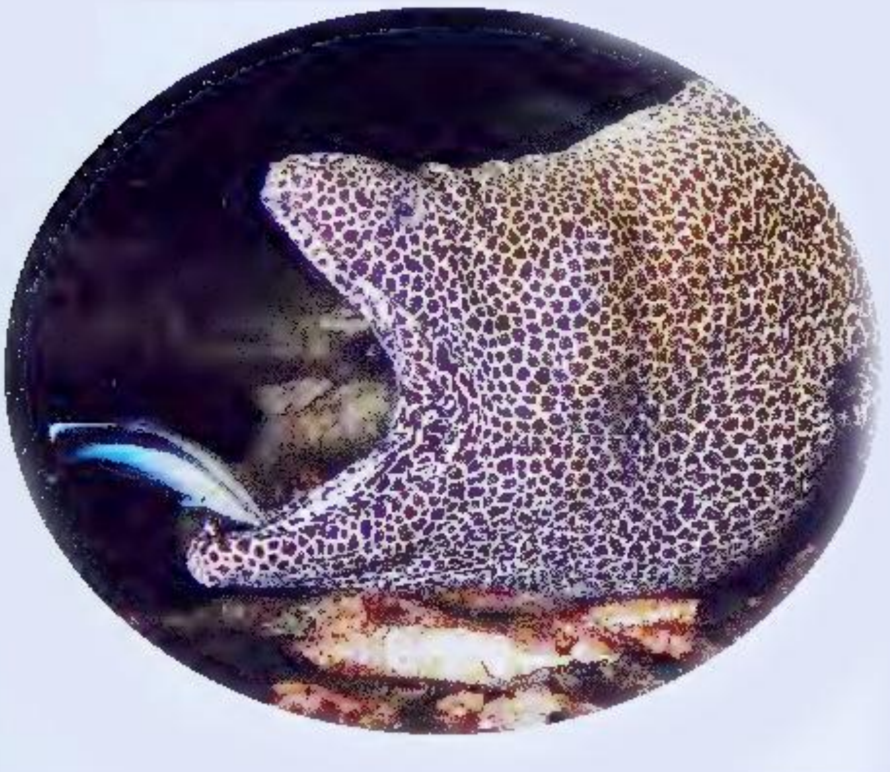

रॅस मासे अनेकदा त्यांच्या पाळीची वाट पाहत रांगेत उभे राहतात. रॅस भराभर काम करतो. तो एका तासात ३०० हून अधिक मोठे मासे साफ करू शकतो!

समुद्री ॲनिमोन दिसायला एखाद्या वनस्पतीसारखा दिसतो, पण प्रत्यक्षात तो एक साधा प्राणी आहे. ॲनिमोन माशांना चावतात आणि खातात. पण क्लाउनफिशला नाही!

हा रंगीबेरंगी मासा समुद्रातील ॲनिमोनमध्ये सुरक्षितपणे लपू शकतो. ॲनिमोनच्या तंतूंमधील विष त्याला हानी पोहोचवत नाही आणि ते ॲनिमोनला अन्न मिळविण्यास मदत करते.क्लाउनफिशचे तेजस्वी रंग दुसऱ्या माशाला जवळ पोहण्यास प्रवृत्त करतात. तो माशाला डंख मारतो. ॲनिमोन माशाला त्याच्या नळीच्या आकाराच्या तोंडात ओढतो. क्लाउनफिश उरलेले तुकडे खातो..

पाणघोड्याला अनेक मदतगार साथीदार असतात. तो आपला बहुतेक वेळ पाण्यात घालवतो. पाणघोड्याची त्वचा कीटक आणि शैवाल - लहान जलीय वनस्पतींनी झाकलेली असते. तो स्वतःहून हे कीटक काढून टाकू शकत नाही. हा पाणघोड्याची स्वच्छता टीम येते!

एक आफ्रिकन शिरस्त्राण घातलेला कासव पाणघोड्याच्या पाठीवर चढतो. तो वनस्पती खातो आणि उन्हात न्हातो. तेवढ्यात, एक किटकभक्षक खाली उतरतो आणि काही चवदार किडे खातो. कुरकुरीत!

स्वच्छता पथकाचे शेवटचे सदस्य म्हणजे लॅबो मासे. ते पाणघोड्यावर आणि त्याच्या प्रचंड तोंडात पोहतात, त्याची त्वचा, दात आणि जीभ स्वच्छ करतात. ते किती उपयुक्त प्राणी आहेत!

सागरी इगुआना हा जगातील एकमेव सरडा आहे जो समुद्रात राहतो. त्याचे एकमेव अन्न शैवाल आहे. पाण्यात राहणारा इगुआना अनेक कीटकांना आकर्षित करतो. त्याचा रक्षक रंगीबेरंगी हलक्या पायाचा खेकडा आहे.इगुआना एका खडकावर सूर्यस्नान करत आहे. स्किटर! एक मोठा लाल खेकडा इगुआनावर रेंगाळत आहे.

खेकडा इगुआनावरील गोचिड आणि मृत त्वचा पटकन काढून पळून जातो. सुरक्षित ठिकाणी पोहोचल्यानंतर, खेकडा एका स्वादिष्ट नाश्त्याप्रमाणे गोचिड आणि त्वचा खातो.

तथापि, इगुआना आणि खेकडा मित्र आणि शत्रूसारखे असतात. कधीकधी महाकाय खेकडा लहान इगुआनाना चोरून खातो.

अरे देवा!

छोटे मित्र

मावा कीटक हे लहान कीटक आहेत जे वनस्पतींवर राहतात आणि त्यांना नुकसान करतात. पण काळ्या मुंग्यांना ते खायला आवडते. नाही, मुंग्या मावा खात नाहीत! त्यांना त्यांच्यापासून मध देखील मिळते.

मावा किडे वनस्पतींमधील रस शोषतात. या साखरेचे रुपांतर मधात होते. टपक! टपक! मुंग्या मावाला पाठीवर स्पर्श करून मध सोडायला भाग पाडतात. मुंग्या मधाचे सेवन करतात आणि उरलेले मध त्यांच्या घरट्यात साठवतात. त्या बदल्यात, त्या मावाची चांगली काळजी घेतात.

व्वा! त्या मावाला पकडण्याचा आणि मारण्याचा प्रयत्न करणाऱ्या लेडीबग्सवर देखील हल्ला करतात.

झाडावरील मुंग्या आणि रुफस सुतार पक्षी हे देखील विचित्र साथीदार आहेत कारण ते कधीकधी शत्रू असतात. सुतार पक्षी सहसा झाडावरील मुंग्यांना भरपूर खातात. अरेरे! झाडावरील मुंग्या पक्ष्याला चावतात. त्या झाडावर लटकलेल्या त्यांच्या घरट्याचे रक्षण करतात.

मग वसंत ऋतूमध्ये काहीतरी आश्चर्यकारक घडते. मुंग्या घरटे बांधतात. त्या त्यात एक छिद्र सोडतात जेणेकरून सुतार पक्ष्याची मादी आत अंडी घालू शकेल. व्वा!

सुतार पक्ष्याची पिल्ले बाहेर पडेपर्यंत मुंग्या त्यांना त्रास देत नाही.. मादी पक्षी मुंग्यांचे घरटे वापरल्याबद्दल आभार मानत नाही. पिल्ले निघून जाईपर्यंत ती घरट्याचे रक्षण करते. त्यानंतर, पक्षी आणि मुंग्या पुन्हा शत्रू बनतात - पुढच्या वसंत ऋतूपर्यंत!

काही प्राणी इतरांना मदत करतात पण त्या बदल्यात त्यांना काहीही मिळत नाही. तथापि, त्यांच्या मदतीमुळे त्यांना कोणतेही मोठे नुकसान होत नाही, म्हणून त्यांना काही फरक पडत नाही. याला सहभोजन म्हणतात. सहभोजन म्हणजे "एकत्र खाणे.“

बनावट विंचू, किंवा "खोटा" विंचू - एक लहान प्राणी. तो डंख नसलेल्या विंचवासारखा दिसतो. तो उडू शकत नाही किंवा लवकर हालचाल करू शकत नाही. म्हणून तो कोणाला तरी पकडतो!

जवळच एक माशी येते. बनावट विंचू त्याच्या चिमट्याने माशीला हळूवारपणे पकडतो. आणि तिच्या बरोबर उडून तो भक्षकांपासून सुरक्षित राहतो. एकदा तो त्याच्या गंतव्यस्थानी पोहोचला की, तो झोपी जातो. तो घर आणि कुटुंबापासून पूर्णपणे मुक्त असतो.

बॅक्टेरिया हे लहान जीव आहेत. ते सर्वत्र आढळतात, अगदी तुमच्या शरीरातही. अरेरे!

पण काही बॅक्टेरिया आपल्यासाठी उपयोगी असतात ते तुम्हाला आणि इतर प्राण्यांना अन्न पचवण्यास मदत करतात.

महाकाय पांडा सामान्यतः फक्त एकच गोष्ट खातो - बांबू. चावा, चावा!

पांडा इतके बांबू खातात की त्यांना ते पचवण्यासाठी मदतीची आवश्यकता असते. इथेच बॅक्टेरिया कामी येतात!

पांडाच्या आतड्यातील चांगले बॅक्टेरिया त्याला निरोगी आणि आनंदी ठेवतात.

स्लॉथ फक्त वनस्पती खातात. वनस्पती त्यांच्या फरमध्ये देखील राहतात. स्लॉथ इतक्या हळू हालचाल करतात की त्यांची फर हिरव्या शैवालने झाकलेली असते. शैवाल त्यांना झाडांमध्ये मिसळण्यास मदत करतात. लहान झाडे देखील स्लॉथ साठी काही उपयुक्त अन्न प्रदान करतात.

स्लॉथमध्ये कीटकांचे साथीदार देखील असतात. काही पतंग केवळ स्लॉथ फरमध्ये राहतात. प्रौढ पतंग शैवाल खातात. पण छोटे पतंग काहीतरी खास खातात –स्लॉथची विष्ठा! शी!

सहायक घर

उदमांजर (बीव्हर) हा एक महत्त्वाचा साथीदार प्राणी आहे. नदीच्या अधिवासात बदल करून, तो नदीतील अनेक प्राण्यांना मदत करतो.

चू, चू! बीव्हर लहान झाडे तोडतो जोपर्यंत ती पडत नाहीत. नंतर, झाडे हलवून, तो एक बांध तयार करतो जो वेगाने वाहणाऱ्या नदीचे तलावात रूपांतर करतो. तो पाण्याखाली बोगदे देखील खोदतो. बीव्हर खूप मेहनती आहे.

आता सॅल्मन आणि बेडूक शांत पाण्यात अंडी घालू शकतात. हंस आणि बदके धरणावर घरटे बांधतात. आणि बीव्हर त्यांच्या पिल्लांना बोगद्यात वाढवतात. ते सर्व बीव्हर तलावात एकत्र राहतात. किती आनंदी घर आहे!

गोफर कासव इतर प्राण्यांसाठीही घरे बनवतो. त्याचे नाव गोफर या मोठ्या उंदीराच्या नावावरून ठेवण्यात आले आहे जो जमिनीखाली खोदतो. खणणे, खणणे! गोफर कासव वाळूमध्ये एक मोठा खड्डा खोदतो. तो २५ फूट लांब आणि १० फूट खोल असू शकतो.

३०० हून अधिक वेगवेगळे प्राणी कासवाच्या घरट्याचा वापर करतात. उन्हाळ्याच्या उष्णतेपासून वाचण्यासाठी गोफर बेडूक आणि पूर्वेकडील इंडिगो साप दोघेही तेथे राहतात. जंगलातील आगी दरम्यान प्राण्यांना लपण्यासाठी हे बिळ एकमेव सुरक्षित ठिकाण आहे.

पळा, पळा! हा छोटा बेडूक सापांपासून वाचण्यासाठी एका मोठ्या कोळ्याखाली लपतो. हा बेडूक कोळ्याचे उरलेले अन्न आपल्या पिल्लांनाही खायला घालतो. कोळीची अंडी खाणाऱ्या मुंग्या खाऊन तो कोळ्याला मदत करतो.

लेसरब्लॅक टारंटुला देखील बिळात घालतो. दिवसा तो त्याच्या बिळात झोपतो. रात्री तो कीटक आणि बेडूकांची शिकार करतो. पण कोळी त्याच्या बिळात एका प्राण्याला राहू देतो - एक लहान बेडूक!ठिपके असलेला हमिंग बेडूक या कोळ्याचा मित्र असल्याचे दिसते. हे दोन्ही प्राणी एकत्र अंडी देखील घालतात. किती गोंडस!

वाळवी मातीचे एक मोठे घर बांधतात, जेव्हा त्यांची राणी मरण पावते तेव्हा ते घर सोडून देतात. त्यानंतर हे घर इतर अनेक प्राणी मित्रांचे घर बनतो. प्रथम, बटू मुंगूसांचे एक कुटुंब येथे राहायला येते.

पण मुंगूस खूप घाणेरडे असतात. म्हणून ते एका प्लेटेड पालीसोबत घरात राहतात. पाल त्यांचे घर स्वच्छ ठेवते. कसे? त्या मुंगूसाची विष्ठा खाते!

पिग्मी मुंगूस देखील हॉर्नबिलसोबत काम करतात. ते एकत्र कीटकांसाठी चारा शोधतात. मुंगूस हॉर्नबिल खोदून काढलेल्या कीटकांना पकडतात. जेव्हा त्यांना धोका असतो तेव्हा पक्षी ओरडतात, "ओरडा! पळून जा, हलू नको!" मग मुंगूस पटकन त्यांच्या बिळात परततात.

गोबी हा समुद्रतळावर राहणारा एक लहान मासा आहे. तो खोदू शकत नाही, म्हणून तो एका आंधळ्या कोळंबीसोबत राहतो. कोळंबीला खड्डे खोदण्यासाठी मोठे पंजे असतात, परंतु ते पाहू शकत नाही. म्हणून गोबी एका पहारेकरी म्हणून काम करतो.

जर सगळं शांत असेल तर गोबी प्रथम पोहत बाहेर पडतो. कोळंबी त्याच्या मागे जाते आणि माशाच्या शेपटीला त्याच्या स्पर्शेंद्रियांनी स्पर्श करते. अरे! गोबीला एक शार्क दिसतो. तो कोळंबीला इशारा करण्यासाठी शेपूट हलवतो. मग ते परत आत पोहतात. कोळंबी वाळूचे भोक करते. ते एकत्र आत सुरक्षितपणे रेंगाळतात.

आहा! आहा! पहारेकरी कुत्रे चोरांपासून सावध करतात. ते धोका पाहिल्यावर, ऐकल्यावर किंवा वास घेतल्यावर भुंकतात. ते लोकांना सावध करतात आणि त्रासापासून दूर ठेवतात.

कुत्रे इतर अनेक कामे करतात. ते स्लेज ओढतात, पक्ष्यांची शिकार करतात, मेंढ्या पाळतात आणि जे लोक नीट पाहू शकत नाहीत त्यांना मार्गदर्शन करतात. बरेच कुत्रे मिठी मारण्यात आणि प्रेम करून घेण्यात पटाईत असतात. व्वा!

प्राण्यांचा सर्वात चांगला मित्र कोण आहे? कुत्रे!ते अनेक मानवांचे सर्वात चांगले मित्र आहेत.

कुत्रे हजारो वर्षांपासून मानवांसोबत राहतात. ते अशा लोकांसोबत राहतात जे त्यांना खायला घालतात आणि त्या बदल्यात ते त्यांचे रक्षण करतात.

काही प्राणी त्यांच्या मित्रांच्या थोड्याशा मदतीने एकमेकांशी जुळवून घेतात. एकमेकांना दुखवू शकणारे किंवा खाऊ शकणारे प्राणी देखील काही काळ एकत्र राहू शकतात. अनेक प्राणी एकत्र काम करून उत्तम प्रकारे जगतात. तुम्हीही त्यांचे मित्र होऊ शकता का?

समाप्त